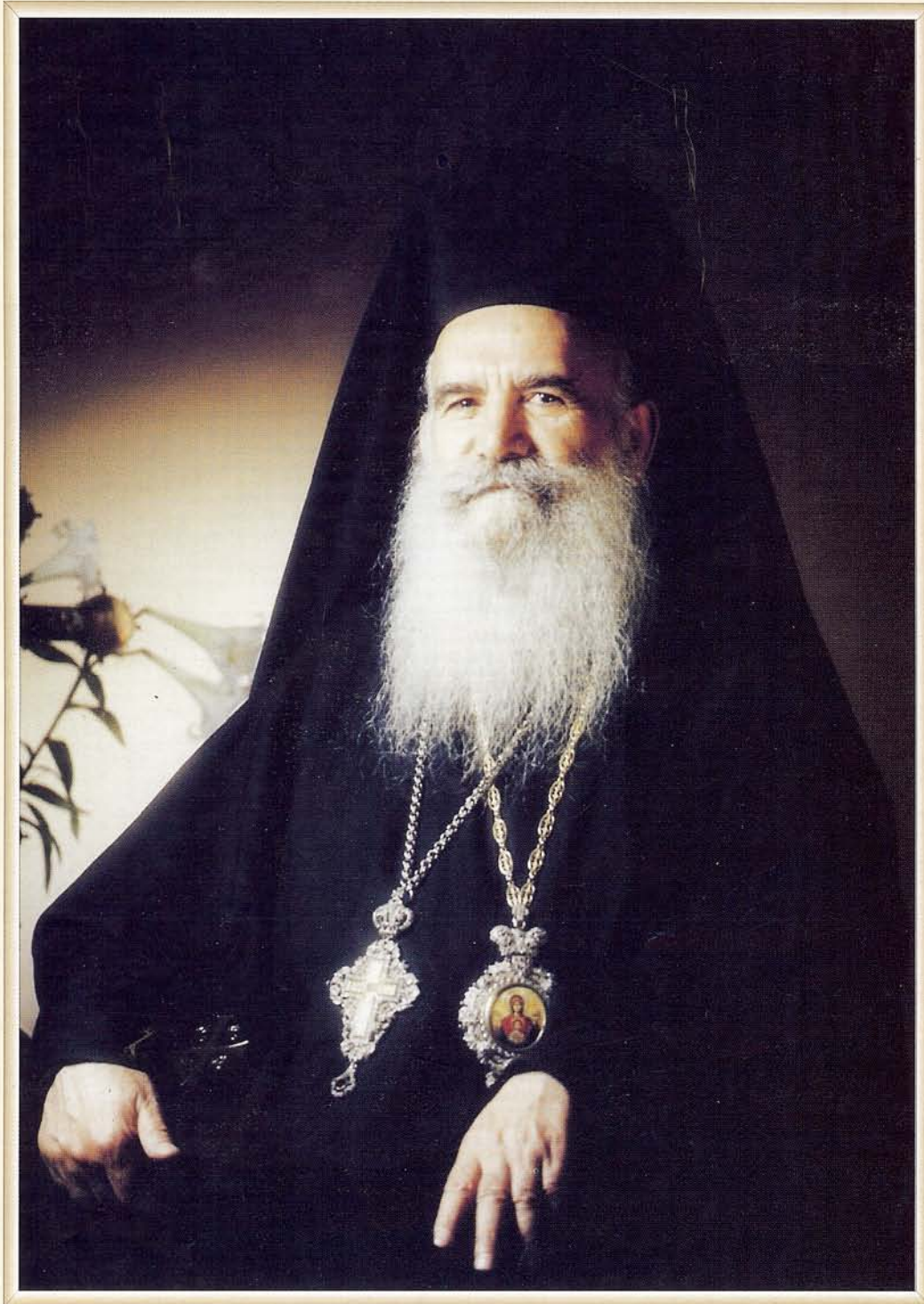

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΗΡΥΞ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1964 ● ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ● ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2005 ● ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 196-197

**ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ & ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ
κ.κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ
50 ΧΡΟΝΙΑ ΙΕΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ**

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑΝ ΤΗΣ ΟΜΟΓΕΝΕΙΑΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ
5 Craven Hill, London W2 3EN Telephone: 020-7723 4787 Fax: 020-7224 9301
e-mail: thyateiragb@yahoo.com

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

του Χάρη Μεττή

Με την κατάληψη της Κύπρου από τους Τούρκους το 1571 και την ύποταγή της στην Οθωμανική Αυτοκρατορία του Σελήμ Γ' σαν τό έβδομο πασαλίκι της Άσίας, η Κύπρος θ' αντιμετώπισει σειρά μεταναστευτικών προς τά έξω ρευμάτων, τά όποια σχεδόν θά την έρημώσουν από τόν πληθυσμό της. Θά πρέπει όμως νά τονιστεί πώς και πρίν έρθουν οι Τούρκοι, τό νησί βρισκόταν κάτω από την άφορητη τυραννική κατοχή των Βενετών, μιά κατοχή πού άφ' ενός έξανάγκαζε πολλούς Κυπρίους νά έκπατριστούν, ένω εκείνους πού παρέμειναν, οι Βενετοί τους ύποβίβαζαν στό επίπεδο του πραγματικού δουλοπάροικου.

Νά πώς περιγράφει την έπικρατούσα κατάσταση στην Κύπρο επί Ένετοκρατίας ο Γερμανός περιηγητής Βαυη πού έπισκέφθηκε τή νήσο στά 1508: «Οί κάτοικοι της Κύπρου είναι δουλοι των Βενετσιάνων, ύποχρεωμένοι νά πληρώνουν τό ένα τρίτο των εισοδημάτων και προϊόντων τους. Έξω άπ' αυτό, ο καθένας ύποχρεώνεται νά εργάζεται δυό μέρες την εβδομάδα, όποτεδήποτε του ήθελε προσδιοριστεί. Άν κανένας δέν πήγαινε είτε εξ αίτίας δικής του άπόφασης, είτε από σωματική άδιαθεσία, ύποχρεώνεται νά πληρώνει πρόστιμο για τόσες ήμέρες, όσες δέν εργάστηκε και, τό σπουδαιότερο, είναι πώς ύπάρχει φόρος έτήσιος κι άλλες έπιβαρύνσεις, πού γδέρνουν κι εκβιάζουν τόν φτωχό κατώτερο λαό, πού μέ δυσφορία άνέχεται την ψυχή στό στόμα του».

Γιά τό λόγο αυτό όταν έκανε την εμφάνισή του στ' άνοικτά του λιμανιού της Λάρνακας ο τουρκικός στόλος τόν Ιούλιο 1569, πολλοί Έλληνες της Κύπρου είδαν τους Τούρκους σαν έλευθερωτές, παρ' όλο βέβαια πού τό έκλεκτότερο μέρος των Κυπρίων άγωνίστηκε άπεγνωσμένα ν' άποτρέψει την Τουρκική κατάκτηση, ή όποία ολοκληρώθηκε τό 1571.

Όταν οι Βενετοί κατέλαβαν την Κύπρο τό 1489, ο πληθυσμός του νησιού άνερχόταν στις 270 χιλιάδες. Εύθως μετά τόν έρχομό των Τούρκων και στην άπογραφή πού έκανε ο Τούρκος Άρχιστράτηγος Μουσταφά κατ' έντολήν του Σελήμ Γ', ο πληθυσμός άνερχόταν μόλις στις 170 χιλιάδες.

Η πρώτη αυτή άπογραφή από τους Τούρκους άποσκοπούσε βέβαια στό διακανονισμό της φορολογίας πού έπιβαλλόταν πάνω στη νέα τους κτήση. Έτσι καταγράφηκαν οι άρρενες, ηλικίας 14-50 χρόνων, και ο αριθμός τους άνερχόταν στις 85 χιλιάδες (άρα μέ τά γυναικόπαιδα και τους γέρους ύπολογίζεται ο πληθυσμός της Κύπρου τό 1571 σέ 170 χιλιάδες - Έλληνες, Άρμενίους, Μαρωνίτες και άλλους - οι όποιοι και θά φορολογούνταν μέ τόν άβάσταχτο κι έξευτελιστικό κεφαλικό φόρο (χαράτσι).

Η φορολογία όμως πού έπιβλήθηκε τότε ήταν σχετικά πολύ χαμηλή, πράγμα πού χρησίμευε σαν ένα πολύ έξυπνο ψυχολογικό κόλπο πάνω στους Κυπρίους, ιδίως μετά άπ'τή βαρύτατη Βενετσιάνικη φορολογία των προηγούμενων

χρόνων. Εκτός όμως από την μειωμένη αυτή φορολογία, στους Κυπρίους δόθηκε ή εύκαιρία ν' αγοράζουν μέ σχετικά ύποφερτές τιμές έγγεια περιουσία, την όποια δούλευαν κι εκμεταλλεύονταν οι ίδιοι, καταβάλλοντας στους Τούρκους μέρος από τά εισοδήματά τους. Έτσι βλέπουμε μιά κάποια καλλιτέρευση στο βιοτικό επίπεδο των Κυπρίων, ή όποια όμως δέν συνεχίστηκε για πολύ. Τό 1615 ή νέα τουρκική διοίκηση του νησιού άντικαθιστά την μέχρι τότε κάπως ήπια φορολογία μέ βαρύτατους και άπεχθέστατους φόρους, άποτέλεσμα των όποιων ύπήρξε ή αφάιμαξη των κατοίκων και ή ύποβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου σ' εκείνο των δούλων και των πενήτων. Και όμως οι Κύπριοι άντεχαν τους φόρους αυτούς χάρη στην έπιθυμία τους νά διατηρήσουν την ιδιοκτησία της γής τους. Και στερούνταν πραγματικά των πάντων.

Η ΜΟΝΗ ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Οι στερήσεις όμως αυτές έφτασαν σέ τέτοιο άβάσταχτο βαθμό κι έπιδεινώθηκαν τόσο πολύ μετά τόν λοιμό του 1641, ώστε μόνη πιά διεξοδος για πολλούς Κυπρίους ήταν ή μετανάστευση, πού πήρε μάλιστα την μορφή μαζικής έξόδου από την ταλαίπωρη μεγαλόνησο προς χώρες περισσότερο εύφορες και λιγότερο φορολογικά καταπιεζόμενες. Η κεντρική όμως Τουρκική Διοίκηση στην Κωνσταντινούπολη, της όποιας ή έπιβίωση βασίζόταν άκριβώς πάνω στη φορολογία των «άλλοθρήσκων» ύπηκόων της, φαίνεται πώς άντιλήφθηκε τό παράλογο της τόσο βαριάς κι έξουθενωτικής φορολογίας και μάλιστα όταν ο αριθμός των άρρένων φορολογουμένων ηλικίας 12 μέχρι γερόντων είχε μειωθεί στις 25 χιλιάδες (έναντι των 85 χιλιάδων της πρώτης τουρκικής άπογραφής του 1571). Γι' αυτό και εκδόθηκε τότε φερμάνι (σουλτανικό διάταγμα), μέ τό όποιο μειωνόταν ή φορολογία και καλούνταν νά έπιστρέψουν στη γενέτειρά τους όσοι Κύπριοι είχαν μεταναστεύσει, μέ την ύπόσχεση ότι θα πλήρωναν πολύ χαμηλό φόρο και μάλιστα από τή δεύτερη χρονιά μετά την έπιστροφή τους.

Τό 1756 όμως παρατηρείται νέα μαζική έξοδος Κυπρίων από τό νησί τους λόγω του τρομερού σεισμού πού συνέβηκε τότε, αλλά και της άνομβρίας και των καταστροφών από επιδημίες άκρίδων πού έπακολούθησαν τό σεισμό για πολλά χρόνια. Τό δέ ρεύμα των μεταναστών κατευθύνθηκε προς την Συρία και την Μικρά Άσία ένw ταυτόχρονα ή βαριά φορολογία στην Κύπρο, παρ' όλη την εμφανή οικονομική κρίση και καταστροφή, εξακολουθούσε νά παραμένει σ' άφαμακτικά επίπεδα, όπως πολύ χαρακτηριστικά άναφέρει ο Ιταλός περιηγητής Άββάς Μαρίτι όταν έπισκέφθηκε την Κύπρο τό 1770 και ο όποιος μάς πληροφορεί ότι ο όλικός πληθυσμός της Κύπρου άνερχόταν μόλις στις 40 χιλιάδες, ένw ή φορολογία πού έπιβαλλόταν στους Κυπρίους ήταν

δεκαπλάσια από εκείνη σ' όλα τα άλλα ύποτελη έδαφη τής 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Μετά τήν έναρξη τής Ελληνικής Επανάστασεως του 1821, αλλά τώρα γιά καθαρά πολιτικούς λόγους, αρκετοί και πάλι Κύπριοι αναζητούν τή σωτηρία τους καταφεύγοντας στίς χώρες τής Εύρώπης και κυρίως στήν Ιταλία, είτε χάρη στή φιλάνθρωπη γενναιοδωρία τών Ξένων προσέξων στή Λάρνακα, είτε κυρίως χάρη στίς αδρότατες δωροδοκίες μέ τίς όποιες οι διωκόμενοι Κύπριοι εξαγόραζαν τή φύγή τους. Είναι πάντως περισσότερο από πιθανό πώς μερικοί από τούς απελπισμένους εκείνους φυγάδες έφτασαν στήν Άγγλία, παρ' όλο πού οι σχετικές σποραδικές πληροφορίες είναι σχεδόν αδύνατο νά έπιβεβαιωθούν από αδιάσειστες ιστορικές μαρτυρίες, αφού ή είσοδος τότε τών Ξένων στίς βρετανικές νήσους δέν υπαγόταν στόν αυστηρό έλεγχο τών σημερινών μεταναστευτικών διατυπώσεων. Έρευνώντας δηλαδή τούς καταλόγους εισόδου Ξένων στή χώρα πού κρατούνταν στά διάφορα λιμάνια της Άγγλίας μπορούμε κάποτε νά υποψιαστούμε κάποιο Κυπριακό όνομα, τό γεγονός όμως ότι οι εισερχόμενοι καταγράφονταν μέ άπλή αναφορά στήν «ύπηκοότητά» τους, δυσχεραίνει πολύ τό έργο μας, γιατί οι πλείστοι χαρακτηρίζονταν άπλως «'Οθωμανοί», χωρίς νά αναφέρεται συνήθως ό τόπος προέλευσής τους. Πάντως ξέρουμε πέραν πάσης άμφιβολίας ότι τό 1824 βρισκόταν στό Λονδίνο, σάν άπεσταλμένος τής επαναστατημένης Ελλάδας, ό Κύπριος Αρχιμανδρίτης Θεοφύλακτος Θησεύς (άνειψός του Έθνομάρτυρα τής Κύπρου Αρχιεπισκόπου Κυπριανού), μέλος τής Φιλικής Έταιρείας, πού πήρε τό βαθμό του στρατηγού στήν Επανάσταση. Ο Θεοφύλακτος είχε σσταλεί στήν Άγγλία γιά τή διενέργεια έράνου υπέρ τών αναγκών του Άγώνα.

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Αναφέρουμε έδω, αντί προοιμίου, τούς Αρχιμανδρίτες Ιερώνυμο Μυριανθέα και Μακάριο Κυκκώτη, οι όποιοι υπήρξαν στήν Ελληνική εκκλησία τής Αγίας Σοφίας Λονδίνου. Ο Μακάριος μάλιστα αυτός υπήρξε και ό πρώτος γνωστός Κύπριος πού πέθανε και τάφηκε στό Λονδίνο (πέθανε στίς 17 και τάφηκε στίς 23 Ιανουαρίου 1883 στό Έλληνικό Νεκροταφείο του Νόργουντ). Ήταν μόλις 42 έτών και είχε υπηρετήσει στήν Ελληνική Αδελφότητα του Λονδίνου γιά έξι περίπου χρόνια (από τίς 4 Απριλίου 1877 μέχρι τό θάνατό του). Είναι όμως άγνωστο αν στό ενδιάμεσο διάστημα είχαν εγκατασταθεί στήν Άγγλία και άλλοι Κύπριοι. Πάντως ό επόμενος Κύπριος πού αναφέρεται στό «Βιβλίο Θανάτων» του Ναού τής Αγίας Σοφίας Λονδίνου είναι ό Γιώργος Ιακωβίδης έτών 25, πού πέθανε στίς 3 και τάφηκε στίς 8 Μαρτίου 1912, χωρίς όμως νά γνωρίζουμε πότε έφυγε από τήν Κύπρο και αν μετέβη στήν Άγγλία γιά έγκατάσταση ή σάν περαστικός προς τίς ΗΠΑ. Ούτε και αναφέρει τό «Βιβλίο Θανάτων» τής Αγίας Σοφίας τό χωριό τής Κύπρου, από τό όποίο καταγόταν ό Ιακωβίδης. Απλώς αναφέρεται «Κύπριος». Στο «Βιβλίο» αυτό ακολουθούν τά διδύμα Κωνσταντίνος και

Θεόδωρος Ιωάννου Θυμίδα (τό πρώτο πέθανε σε ήλικία μόλις 2 ήμερών στίς 23 Σεπτεμβρίου 1913 και τό άλλο έννεά ήμερών τήν 1η Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου, και τάφηκαν επίσης στό Έλληνικό Κοιμητήριο του Norwood).

Άλλά στό μεταξύ ή Κύπρος μεταβιβάζεται, δικήν ύποζυγίου, από τούς Τούρκους στους Άγγλους μέ τή μυστική συνθήκη τής 4ης Ιουνίου 1878. Σύμφωνα δέ μέ τή Συνθήκη αυτή ή Άγγλία ύποσχέθηκε νά πληρώνει στήν Τουρκία, αρχικά τό ποσό τών 87.686 λιρών πού αύξήθηκε

ύστερότερα σε 92800 λίρες τό χρόνο. Τό ποσό βέβαια αυτό ή Κυβέρνηση τής βασίλισσας Βικτώριας δέν τό λάμβανε από τό Βρετανικό θησαυροφυλάκιο, άλλ' από φόρους πού θά εισέπραττε από τούς Κυπρίους. Και οι φόροι αυτοί υπήρξαν πραγματικά βαρύτατοι, γιατί εκτός από τό ποσό πού καταβαλλόταν στους Τούρκους, οι Κύπριοι θά έπρεπε νά συντηρούν και τήν πολυάριθμη άγγλική διοίκηση, ώστε ή φορολογία νά καταστεί πραγματική μυλόπετρα στόν αύχένα του ταλαίπωρου Κυπρίου. Αν μάλιστα ληφθεί ύπόψη και τό γεγονός ότι τό 1870 (όκτώ δηλαδή χρόνια πριν τήν έλευση τών Άγγλων) ή Κύπρος δοκίμασε γιά τέσσερα συνεχή έτη μία από τίς τρομερότερες άνομβρίες στήν ιστορία της (πράγμα πού ανάγκασε τόν Αρχιεπίσκοπο Σωφρόνιο νά μεταβεί στήν Κωνσταντινούπολη και νά επιτύχει κάποια οικονομική ενίσχυση γιά τό ποιμνίό του), τότε αντιλαμβάνομαστε πλήρως τήν απελπιστική κατάσταση, στήν όποία βρέθηκαν και πάλιν οι Κύπριοι μέ τούς άπεχθείς αυτούς άγγλικούς φόρους στήν τελευταία εικοσαετία του 19ου και τίς αρχές του εικοστού αιώνα.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Τό 1917 δημοσιεύτηκε ή δυσεύρετη σήμερα πρώτη στό είδος της επιστημονική μελέτη μέ τίτλο: «Η Μετανάστευσις έν τή νήσω Κύπρω», γραμμένη από τόν φοιτητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Νικόλαο Γ. Σάντη και κάτω από τήν επίβλεψη του καθηγητή Ανδρέα Μ. Ανδρεάδη, πού κατείχε τότε τήν έδρα τής Δημόσιας Οικονομίας και Στατιστικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η έργασία αυτή, παρ' όλο πού δέν είναι παρά ένα φοιτητικό δοκίμιο, έντούτοις παρουσιάζει σπουδαίο ένδιαφέρον, γιατί αποτελεί πραγματικά μία άμεση πηγή γιά τή μελέτη του μεταναστευτικού προβλήματος τής Κύπρου όπως μäs άπασχολεί στήν έρευνά μας. Και τουτο γιατί τό δοκίμιο αυτό άφ' ενός γράφτηκε κάτω από τήν έπήρεια του μεγάλου μεταναστευτικού ρεύματος από τόν Έλλαδικό χώρο προς τό Νέο Κόσμο και άφ' έτέρου (και κυρίως) γιατί τίς πληροφορίες του ό Σάντης τίς πήρε άπ' εύθείας από τά χωριά εκείνα, στά όποια είχε έμφανιστεί και τό μεγαλύτερο μεταναστευτικό ρεύμα προς τό έξωτερικό.

Γράφει λοιπόν ό Σάντης σχετικά μέ τά αίτια πού ανάγκασαν πολλούς Κυπρίους νά εγκαταλείψουν τήν Κύπρο σ' αναζήτηση καλύτερης τύχης στά Ξένα:

«Πράγματι, ή νήσος ούτε λιμένα σχεδόν κέκτηται, ούτε πλήρες σύστημα άμαξητών όδών, οι δέ χωρικοί άγγαρεύονται εις τήν κατασκευήν ήμιονικών όδών διά τήν μεταξύ τών χωρίων συγκοινωνία. Η έξωτερική άτμοπλοϊκή συγκοινωνία,

ή ακτοπλοία, τό Γεωργικόν Τμήμα, ή Ἀγροτική Ὑγειονομική Ὑπηρεσία καί εἷς κτηνίατρος συντηροῦνται οὐχί ἀπό τῶν γενικῶν προσόδων, ὡς ἔδει, ἀλλ' ὑπό τοπικῶν ταμείων ἐξ ἐκτάκτων φόρων καί τοῦτο ἵνα δύναται ἡ Ἀγγλία νά ἐπαρκῆ εἰς τήν πληρωμήν τῶν ὑποχρεώσεών της πρὸς τήν Πύλην.

Τούτων ἔνεκεν, ἡ γεωργία, κυριώτερος οἰκονομικός παράγων ἐν τῇ νήσῳ, παραμένει ἐν ἀρχεγόνῳ καταστάσει, ἡ βιομηχανία εὐρίσκεται ἐν σπαργάνοις, ἡ ναυτιλία ἐξέλιπε καί οὐδεμία νέα πλουτοφόρος πηγή ἠνεώγη ἐν τῇ νήσῳ. Οὐδέν πιστωτικόν Ἴδρυμα, οὐδεμία κτηματική τράπεζα, οὐδέν ταμειυτήριον καί κανέν ἐν γένει μέτρον ἐλήφθη ἀπό μέρους τῶν ἰθυόντων πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ ἀπελπιστικῶς ἀσπαίροντος ὑπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ Κυπρίου τοκογλύφου χωρικοῦ. Ἡ ἐγκληματική δ' αὕτη ἀσυνειδησία τοῦ τοκογλύφου συνωμοτοῦσα, τρόπον τινά, μετὰ τῆς ἀστοργίας καί τελείας ἀδιαφορίας τῆς Κυβερνήσεως, ἐδημιούργησαν οἰκονομικὴν κατάστασιν ἀφόρητον, ἧς ἐπακολούθημα ὑπῆρξεν ἡ ἀραιὰ μὲν ἐν ἀρχῇ μετανάστευσις (ἐκ Πάφου ἰδίως) ἐπιταθεῖσα ὀλίγον τῷ 1911 (ἐκ Καρπασίας) καί τελευταίως (Μάρτιος τοῦ 1916) ἐξαπλωθεῖσα καί εἰς τήν ἐπαρχίαν Λευκωσίας».

Σημειώτεον ἐδῶ ὅτι ἡ Κύπρος διοικοῦνταν (ἀπὸ τῆς 12 Ἰουλίου 1878 μέχρι τῆς 5 Νοεμβρίου 1914) ἀπὸ Βρετανόν Ὑπατο Ἀρμοστή, ὁ ὁποῖος διοριζόταν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Βρετανικὴ Κυβέρνηση χωρὶς καμιά ἀναφορά εἴτε στοῦ Σουλτάνου (τοῦ ὁποῖου ἡ Κύπρος ἐξακολουθοῦσε νά θεωρεῖται κτήση), οὔτε βέβαια στὸν Κυπριακὸ λαόν, ὁ ὁποῖος ἀπλᾶ καί χωρὶς κανὲν νά ἐρωτηθεῖ ἢ νά τὸ γνωρίζει ἀλλάξε ἀφέντη. Οἱ Κύπριοι ὅμως καθ' ὅλο αὐτὸ τὸ μεταβατικὸ διάστημα ἐξακολουθοῦσαν νά θεωροῦνται Ὀθωμανοὶ ὑπῆκοοι. Ἡ κατάσταση ἀλλάξε ὅταν, μετὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ Βρετανία προσάρτησε μονομερῶς τὴν Κύπρον στοῦ Βρετανικοῦ Στέμματος στίς 5 Νοεμβρίου 1914, ἀφοῦ ἡ Τουρκία εἶχε ταχθεῖ τότε στοῦ πλευροῦ τῶν Γερμανῶν. Σύμφωνα λοιπὸν μετὰ τὴν προκήρυξη ποῦ δημοσιεύθηκε τότε ἀπὸ τὴν Βρετανικὴ Κυβέρνηση, ὅλοι οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπῆκοοι, ὅσοι εἶχαν γεννηθεῖ καί κατοικοῦσαν ἐν τῇ Κύπρῳ τὴν ἡμέραν ποῦ ἐγένετο ἡ προσάρτηση, ἀποκτοῦσαν τὴν βρετανικὴν ὑπηκοότητα, ἐνῶ ὅσοι Ὀθωμανοὶ ὑπῆκοοι, κάτοικοι μὲν τῆς Κύπρου ἀλλὰ δὲν εἶχαν γεννηθεῖ ἐκεῖ, δικαιούνταν ἐντὸς ἐνός ἔτους νά ἐγκαταλείψουν τὴν Κύπρον, ἢ, ἂν παρέμεναν ἐκεῖ, νά ἀποκτήσουν τὴν βρετανικὴν ὑπηκοότητα. Ὁ ὅρος αὐτός γιὰ τὴν ὑπηκοότητα τροποποιήθηκε στίς 3 Μαρτίου 1915 μετὰ νέα διαταγή, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία ὅλοι οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπῆκοοι, κάτοικοι τῆς Κύπρου στίς 5 Νοεμβρίου 1914, ἐγέναν Βρετανοὶ ὑπῆκοοι, ἐκτός ἂν ἐντὸς μηνὸς ὑποβαλλόταν γραπτὴ αἴτηση ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος προτιμοῦσε νά διατηρήσῃ τὴν Ὀθωμανικὴν ὑπηκοότητα, ὅποτε θά ἔπρεπε νά ἐγκαταλείψῃ τὴν νῆσον μέσα σὲ δύο μῆνες. Ἄν δὲν τὴν ἐγκατέλειπε, τότε αὐτόματα γινόταν Βρετανὸς ὑπῆκοος. Σύμφωνα μετὰ ἐκθεσὴ τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Μεγάλης Βρετανίας (Ἀρ. 65, 1920) «μόνο μερικὰ άτομα, καί αὐτὰ τυχαῖα ἐπισκέπτες ἐν τῇ Κύπρῳ, προτίμησαν νά διατηρήσουν τὴν Ὀθωμανικὴν ὑπηκοότητα».

ΑΝΟΙΓΕΙ Ο ΔΡΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

Δὲν εἶναι συνεπῶς τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ἀρχίζουσι νά ἐρχονται Κύπριοι μετὰ τὸ 1914-1915: Ἡ βρετανικὴ τους ὑπηκοότητα ὄχι μόνον τοὺς ἀνοίγει τὸ δρόμον γιὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ κυρίως τοὺς διευκόλυνε, μεταβαίνοντας ἐκεῖ προσωρινά, νά ἐξασφαλίσουν εὐκολότερη μετάβαση εἰς τὴν Ἠνωμένην Πολιτείαν τῆς Ἀμερικῆς, οἱ ὁποῖες δέχονταν μετανάστες πρὸς εὐκόλῃ ἀπὸ τὸ Ἠνωμένο Βασίλειον, παρὰ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη χώρα. Ἔτσι βλέπομε τοὺς Κυπρίους ποὺ μετανάστευσαν εἰς τὴν Ἠ.Π.Α. νά τυγχάνουν τῆς ἰδίας εὐνοϊκῆς μεταχείρισης ἀπὸ τῆς ἀμερικανικῆς μεταναστευτικῆς ἀρχῆς ὅπως καί οἱ Ἰρλανδοὶ καί λοιποὶ Βρετανοὶ ὑπῆκοοι, ἀποφεύγοντας τοὺς μεσάζοντες καί τὴν ὑποχρεωτικὴν παραμονὴν ἐν τῷ Ellis Island (ὑποχρέωση ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑποβάλλονταν, γιὰ παράδειγμα, οἱ Ἕλληνες ὑπῆκοοι).

Οἱ πρῶτοι βέβαια ἐκεῖνοι Κύπριοι μετανάστες ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ εἶχαν τὸ ἐξαιρετικὸ πλεονέκτημα ὅτι μπορούσαν ἀνετα νά βροῦν καθοδήγησιν καί συμπαράστασιν ἀπὸ τῆς ἤδη ὀργανωμένης ἑλληνικῆς κοινότητος ἐν τῷ Λονδίῳ, τῷ Μάντσεστερ, τῷ Λίβερπουλ καί τῷ Κάρντιφ. Πάντως φαίνεται πῶς ὁ ἀριθμὸς τους ἦταν μηδαμινός, ἀφοῦ ἐν τῇ προμημονευθεῖσᾳ ἐργασίᾳ τοῦ Σάντη, ὁ ὁποῖος εἶχε κάνει ἐπιτόπια ἐρευνα ἐν τῇ Κύπρῳ ρωτώντας τοὺς Κοινοτάρχους (μουχτάρηδες) καί τοὺς ὑπεύθυνους ἐν τῇ μεταναστευτικῇ κλπ. δὲν ἀναφέρει πούθεν τὴν Ἀγγλίαν ὡς προορισμὸν τῶν μεταναστῶν. «Οἱ ἀναχωροῦντες», γράφει, «ἐκ Πάφου μεταβαίνουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς Αἴγυπτον (Ἀλεξάνδρειαν, Κάιρον, Ζαγαζίκ καί Τάντα), ἐκ τῶν τῆς Ἀμμωχώστου δὲ καί τελευταίων τῆς Λευκωσίας, οἱ πλείονες μὲν εἰς Ἠνωμένην Πολιτείαν, ἄλλοι δὲ (πολύ ὀλίγοι οὗτοι) εἰς Ἀργεντινὴν. Αἱ ὀλίγοι καί σποραδικαί εἰς Καναδᾶν κλπ. μεταναστεύουσιν ἐν στερροῦντα σημασίας». Ἄλλωστε οὔτε καί ἐν τῇ προαναφερθεῖσᾳ ἐκθεσῇ τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρετανίας (1920) γίνεται οἰοσδήποτε λόγος γιὰ μετανάστευσιν ἐν τῇ Κύπρῳ. Ἀντίθετα ἀναφέρεται (γιὰ εὐνόητους, βέβαια, λόγους) αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου ἀπ' ὅτου τὴν διακυβέρνησιν τὴν εἶχαν ἀναλάβει οἱ Ἀγγλοὶ.

Ὅπως ὅμως καί νά εἶχαν τὰ πράγματα, ἡ εἰκόνα ποῦ μπορούμε νά σχηματίσουμε γιὰ τὴν Κυπριακὴν μετανάστευσιν ἐν τοῖς χρόνοις πρὶν ἀλλὰ καί κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου εἶναι πολὺ ἀσαφῆς. Νά τί γράφει καί πάλι ὁ Σάντης:

«Μὴ ὑπαρχούσης δυστυχῶς ἐπίσημου στατιστικῆς ἀδυνατοῦμεν νά καθορίσωμεν ἐπακριβῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναχωρησάντων καί μάλιστα ἐκ Πάφου, ὧν οὔτε κατὰ προσέγγισιν εἶναι δυνατόν νά ὀρισθῇ οὗτος. Τοῦτο δὲ διὰ δύο λόγους: 1) διότι τὰ ναῦλα δὲν εἶναι βαρῆα (26 σελίνια πρὸ τοῦ πολέμου, 28 δὲ μετὰ τὸν πόλεμον) καί 2) διότι τὸ ταξιδίον εἶναι ὀλιγοχρόνιον (14 ὥραι μέχρι τοῦ Πόρτ Σαϊτ) οὕτω ὅ ἀναχωρῶν δύναται, ἐκ δυσμενῶν περιστάσεων ἀτυχῆσας, νά ἐπιστρέψῃ εἰς διάστημα 22 ἡμερῶν ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα νά ἀναχωρῶσι 5 καί νά ἐπιστρέψωσι 20 ἢ νά ἀναχωρῶσι 15 καί νά μὴ ἐπιστρέψωσι κανεὶς εὐνόητος

έντευθεν καθίσταται ὁ λόγος δι' ὃν δέν δυνάμεθα νά ὑπολογίσωμεν κἀν κατά προσέγγισιν καί τόν ἀριθμόν αὐτῶν. Ἐν τούτοις δέν θά θεωρηθῆ ἴσως σφάλμα ἐάν παραθέσωμεν τόν κατά μέσον ὅρον ἀριθμόν τῶν ἀναχωρήσεων καί παλιν-νοστήσεων, ὃν ἐξήγαγε Πάφιος συνάδελφος, ὑπολογίσας τούς Κυπρίους μετανάστας ὡς ἀνερχομένους εἰς 1200 περίπου. Ἀλλά διά τούς ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀμμοχώστου ἀπελθόντας δυνάμεθα ὁπωσδήποτε νά παράσχωμεν ἀριθμόν προσεγγίζοντα πρὸς τήν ἀλήθειαν. Οὕτω κατά τās πληροφορίας τῶν ἀγάδων καί μουκταρῶν, πρὸς οὓς ἀπετάθημεν, οἱ μεταναστεύσαντες μέχρι τῆς 1ης Μαρτίου 1916 ἀνέρχονται εἰς 1263. Ἐκ δέ τῆς ἐπαρχίας Λευκωσίας ἀπῆλθον τήν 2 Μαρτίου καί 27 τοῦ αὐτοῦ (1916) περί τούς 600. Βεβαίως δέ ἡ ἀναλογία τοῦ συνόλου τῶν μεταναστῶν πρὸς τόν ὅλικόν πληθυσμόν τῆς νήσου ἀνερχόμενον (κατά τήν ἀπογραφήν τοῦ 1911) εἰς 274.654, δέν εἶναι μεγάλην.

ΓΙΑΤΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΑΝ

Ἀλλά γιατί μετανάστευσαν οἱ Κύπριοι; Ἡ ἀπάντησις στό ἐρώτημα αὐτό (γιά τούς χρόνους τουλάχιστον πού ἀναφερόμαστε ἐδῶ) εἶναι ἀπλούστατη. Γιά νά ἐξοφλήσουν τὰ ἀφόρητα χρέη, μέ τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐπιφορτιστεῖ ὄχι τόσο γιά παραγωγικούς ἢ ἐπενδυτικούς σκοπούς, ἀλλ' ἀπλούστατα γιά νά ἐπιβιώσουν. Ἐπειδή, μάλιστα, οὐδεμία ὑπῆρχε οικονομική μέριμνα εἴτε ἀπό μέρους τῆς Ὀθωμανικῆς, εἴτε ἀπό μέρους τῆς Βρετανικῆς ἐξουσίας ὑπέρ τῶν μαζῶν πού κατά καιρούς μαστίζονταν ἀπό ἀνομβρίες, ἀκρίδες καί ἄλλους φυσικούς λόγους (ἐκτός ἀπό τούς βαριοῦς φόρους), ἡ μόνη διέξοδος πού ἀπέμενε στόν ἀγρότη ἦταν ἡ ὑποθήκευσις τῆς ἐγγείας περιουσίας του σέ δανειστής-τοκογλύφους, μέ σίγουρο, σχεδόν πάντοτε, ἀποτέλεσμα τήν ἐκποίηση τῆς ἀπό ἀδυναμία τοῦ ὀφειλέτη νά ἀποπληρώσει τὰ χρέη του. Στό Λονδίνο μάλιστα ἐγινε καί ἕνας πολὺκροτος φόνος, ἐκεῖνος τοῦ Ἄγγελου Ζεμενίδη τό 1932, γιά ν' ἀποπληρωθοῦν πατρικά χρέη στήν Κύπρον. Δίνουμε ὅμως καί πάλι τό λόγο στό Σάντη, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶπαμε, εἶχε διεξάγει ἐπιτόπια ἐρευνα τότε πάνω στό θέμα τῆς οικονομικῆς δυσπραγίας ὡς ἀποφασιστικοῦ παράγοντος γιά τή μετανάστευσι τῶν Κυπρίων:

«Ὅσον ἀφορᾷ τὰ οικονομικά ἀποτελέσματα τῆς μεταναστεύσεως, ὡς ἐξ ἰδίας ἐρεύνης ἀντελήφθη, ἐπὶ 115 οἰκογενειῶν τοῦ χωρίου Κώμης-Κεπίρ, μόλις αἱ 6 κατώρθωσαν νά μὴν ἐμπέσωσιν εἰς τὰ δίκτυα τοῦ τοκογλύφου. Ὡσαύτως ἐπὶ 97 οἰκογενειῶν τοῦ χωρίου Λεωναρίσσου οὔτε εἰς 4 δέν ἀνέρχονται αἱ εὐποροῦσαι οἰκογένειαι. Τοῦτ' αὐτό συμβαίνει καί εἰς ὅλον τό διαμέρισμα τῆς Καρπασίας, ἰδιαιτέρως δέ καί εἰς μεγαλυτέραν κλίμακα εἰς τὰ χωρία Ταῦρον, Βοκολίδα, Πλατανησσόν, Ἅγιον Θεόδωρον, Κοιλάνεμον, Πατρίκι καί Ἅγιον Ἡλίαν. Λαμβανομένου δ' ἤδη ὑπ' ὄψει τοῦ γεγονότος ὅτι ὅλων αὐτῶν τῶν χωρίων οἱ κυριώτεροι δανεισταὶ εἶναι μόνον πέντε ἢ ἕξι, καί ὅτι τῶν 3/4 σχεδόν τὰ χρέη εἶναι δυσανάλογα καί πρὸς αὐτήν τήν ἀξίαν τῆς κτηματικῆς τῶν περιουσίας, ἄς εἶδωμεν: 1) Τί ἐπακολουθεῖ ὅταν, ἐξαντληθείσης τῆς μακροθυμίας καί τῆς

φιλανθρωπίας τοῦ τοκογλύφου, θελήσῃ οὗτος νά εἰσπράξῃ τὰ χρήματά του, καί 2) Πῶς, ἐπικρατούντων τῶν αὐτῶν ὄρων τῆς ἐλλείψεως καί τῆς ἐλαχίστης προόδου ἐν τῇ γεωργικῇ τέχνῃ καί τῆς ἀστοργίας καί ἀπρονοησίας τῆς κυβερνήσεως θά δυνηθῆ ὁ βυθισμένος εἰς τὰ χρέη χωρικός νά ἀναπνεύσῃ;

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Εἰς τό πρῶτο ἐρώτημα εὐγλώττως ἀπαντᾷσι τὰ πρόσφατα γεγονότα τῶν χωρίων Πλατανησσού, Ἁγίου Εὐσταθίου, Λειβαδιοῦ, Κοιλάνεμου καί Βοκολίδας. Τῶν χωρίων τούτων ἦτο εἷς καί ὁ αὐτός δανειστής. Ὅταν δ' οὗτος ἀπέθανεν, οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ μὴ ἐμφορούμενοι ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν διαθέσεων τοῦ μακαρίτου, ἠθέλησαν νά εἰσπράξωσι τὰ χρήματά των· ἐπειδή ὅμως ἦτο ἀδύνατον οἱ χωρικοί δι' ἑλλειψιν χρημάτων νά ἐξοφλήσωσι τὰ χρέη των καί νά διατηρήσωσι τὰ κτήματά των, κατεκυρώθησαν ἅπαντα ὑπὸ τῶν ἐκτελούντων χρέη δημοπράτου μουκταρῶν εἰς τούς δύο κληρονόμους. Οὕτω δέ ἡ ἕκτασις 17 χιλιάδων τουλάχιστον σκαλῶν (1 σκάλα = 4 προστάθια) περιῆλθεν εἰς τούς κληρονόμους τούτους, οἵτινες κατέστησαν ὡς εἶδος τιμαριούχου.

Εἰς τό δεύτερον ἐρώτημα παρηγορητικὴν ἀπάντησιν δίδουσιν αἱ χαρμόσυνα ἐπιγραφαὶ τῆς Irish Emigrant Society, δι' ἧν οἱ μετανάσται σπεύδουσι νά ἀποστέλλωσιν εἰς τούς οἰκείους τὰ διὰ τῶν μόχθων ἀποκτώμενα χρήματά των. Πράγματι δέ διὰ τῶν χρημάτων τούτων κατωρθώθη ἡ ἐξόφλησις τῶν χρεῶν, ἀποτραπέντος οὕτω τοῦ ἀφεύκτου κινδύνου τῆς συσσωρεύσεως τῆς κτηματικῆς περιουσίας εἰς ὀλίγας χεῖρας, τοῦ ὁποίου περιττόν νά ἀπαριθμήσωμεν τās συνεπειάς. Πλὴν τούτου, ἡ ἀξία τῶν κτημάτων ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐξάνει, οἱ τόκοι ἐλαττοῦνται ἐπαισθητῶς, ὁ χωρικός ἠσθάνθη ὅτι δέν ζῆ «ἐλέω καί οἰκτιρμοῖς» τοῦ τοκογλύφου καί, ὅπερ σπουδαιότερον, ἐτόνωσε τήν αὐτοβουλίαν καί τήν αὐτοπεποιθησίν του διότι σταθμίζων μόνος του καί ἐλευθέρως κατά τήν κρίσιν καί τό συμφέρον του τās ἐκάστοτε παρουσιαζόμενας ἀνάγκας, ἔπαυσε νά χρησιμεύει ὡς ὄργανον τῶν ἰδεῶν καί ἰδιοτροπιῶν ἄλλων. Δέν ἐπιτρέπει πλέον τόν καθορισμόν τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων εἰς τόν τοκογλύφον, ὅπως ἄλλοτε, ἀλλά ζητεῖ ὁ ἴδιος τήν τιμὴν ἐκείνην, ἣν καθώρισεν ὁ ἐμπορικός ἀνταγωνισμός καί οἱ φυσικοὶ νόμοι τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζητήσεως.

Τὰ ποσὰ τῶν εἰσαγομένων ἐν τῇ νήσῳ χρημάτων δέν δυνάμεθα ἀτυχῶς νά γνωρίζωμεν οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο ὑπαρχούσης ἐιδικῆς ὑπηρεσίας. Τριῶν μόνον χωρίων κατωρθώσαμεν νά ἔχωμεν ἀκριβεῖς ἀριθμούς καί τοῦτο διότι ὅλαι αἱ ἐπιταγαὶ ἐστέλλοντο πρὸς τούς αὐτοὺς ἐμπόρους. Οὕτω ἐπὶ 105 μεταναστῶν τῆς Κώμης Κεπίρ οἱ 97 ἀπέστειλαν εἰς διάστημα 2 1/2 ἐτῶν, ἐκτός τῶν ποσῶν τῶν ναυλῶν καί τῶν χρεῶν των, 843 λίρας, τῆς Κώμης Αἰγιαλοῦ ἐκ τῶν 92 οἱ 80 εἰς τό αὐτό χρονικόν διάστημα 904 λίρας καί τοῦ Ταύρου ἐκ τῶν 77 οἱ 76 ἀπέστειλαν 850 λίρας».

(Συνεχίζεται)